

Makale Geliş | Received: 01.11.2025
Makale Kabul | Accepted: 27.04.2026
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1815037

Müberra BAĞCI

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir-TÜRKİYE
Ege University, Faculty of Letters, Turkish Language and Literature Department, Izmir-TURKIYE

ORCID: 0000-0002-2284-2220

muberra.bagci@ege.edu.tr

Kemal Bilbaşar'ın "Sarhoş" Hikâyesine Yalom'un Varoluşçu Psikoterapi Yaklaşımıyla Bir Bakış

Öz

Varoluşçu yaklaşım, bireyin yaşama, ölümlerle, özgürlük ve yalnızlıkla kurduğu ilişkinin felsefi ve psikolojik derinliklerini irdelemeyi amaçlar. Çalışmada Kemal Bilbaşar'ın 1939 yılında yayımlanan "Sarhoş" adlı hikâyesi Irvin D. Yalom'un varoluşçu psikoterapi kuramı temelinde ele alınmıştır. Yalom'un belirlediği dört temel varoluşsal kaygı olan "ölüm", "özgürlük", "yalıtım" ve "anlamsızlık" başlıkları çerçevesinde hikâyedeki başkişinin iç dünyası analiz edilmiştir. Ölüm kaygısı, başkişinin zihinsel dünyasında halüsinasyonlara varan saplantılarla şekillenmekte; yaşamı boyunca kaçamadığı bu korku, onun insanî ilişkilerini ve dünyayla olan bağını da zayıflatmaktadır. Özgürlük ise bir kazanım olduğu kadar ağır bir sorumluluk alanı olarak çeşitli takıntılarla dışa vurulmaktadır. Yalıtım başlığı altında kişinin toplumsal bağlarının kopukluğu, çevresiyle kuramadığı ilişki ve iletişimsizlik üzerinden varoluşsal yalnızlığı irdelenmiştir. Anlamsızlık sorunu ise özellikle inanç krizleri, felsefi sorgulamalar ve yaşamda dayanak bulamama hâli üzerinden belirginleşir. Bu bağlamda hikâye, bireyin varoluşsal kaygılara verdiği tepkileri ortaya koyar. Modernleşme sürecinin yarattığı değer kırılmaları dikkate alındığında "Sarhoş", bireysel bir çözüm hikâyesi olmanın ötesinde bir kuşağın ruhsal krizini yansıtan varoluşçu bir anlatı olarak da okunabilir. Yalom'un yaklaşımının seçilme nedeni, felsefi soyutlamaları bireyin yaşantısında gözlemlenebilir dinamikler olarak sınıflandırmasıdır. Bu yönüyle çalışma, edebî metinlerin varoluşçu bakışla incelenmesine imkân veren bir çerçeve ortaya koymakta ve Türk edebiyatında erken dönem varoluşçu temaların tartışılmasına katkı sağlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Kemal Bilbaşar, Irvin D. Yalom, Varoluşçuluk, Varoluşsal kaygı, Varoluşçu psikoterapi.

A Reading of Kemal Bilbaşar's "Sarhoş" Story in the Light of Yalom's Existential Psychotherapy

Abstract

The existentialist approach aims to examine the philosophical and psychological depths of the individual's relationship with life, death, freedom, and loneliness. In this study, Kemal Bilbaşar's short story "Sarhoş", published in 1939, is examined within the framework of Irvin D. Yalom's existential psychotherapy theory. The protagonist's inner world is explored under Yalom's four fundamental existential concerns: death, freedom, isolation and meaninglessness. The fear of death shapes the protagonist's mental world through obsessions that verge on hallucinations; this anxiety, from which he cannot escape throughout his life, also weakens his human relations and his bond with the world. Freedom emerges not only as a gain but also as a heavy burden of responsibility, expressed through compulsive behaviors. Within the theme of isolation, existential loneliness is discussed through the rupture of social ties, the failure of communication, and the loss of belonging. The problem of meaninglessness becomes evident especially through crises of faith, philosophical questioning, and the inability to find a foothold in life. In this respect, the story reveals the ways in which the individual responds to existential anxieties. Considering the value ruptures brought about by the process of modernization, "Sarhoş" can be read not only as a story of individual disintegration but also as an existential narrative reflecting the spiritual crisis of a generation. Yalom's approach was chosen because it classifies philosophical abstractions into observable dynamics of lived experience. In this respect, the study offers an applicable framework for the existential analysis of literary texts and seeks to contribute to discussions of early existential themes in Turkish literature.

Keywords: Kemal Bilbaşar, Irvin D. Yalom, Existentialism, Existential anxiety, Existential psychotherapy.

Giriş

Kemal Bilbaşar (1910-1983), Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli hikâye ve roman yazarlarından. Edebî hayatına hikâye ile başlayan yazar hem toplumsal hem de bireysel temaları işleyen eserler kaleme almıştır. Toplumcu gerçekçi çizgideki eserlerinde sınıf çatışması ve Anadolu insanının yaşam koşulları öne çıkarken bireysel temalı hikâyelerinde ölüm, korku, aşk ve cinsellik gibi insanın iç dünyasına ilişkin meseleler belirginleşir (Bağcı, 2023, s. 79-90). Bilbaşar'ın bireysel yönelimi özellikle erken dönem hikâyelerinde dikkat çeker. Bu metinlerde karakterlerin iç çatışmaları, kaygıları ve ruhsal kırılganlıkları ön plana çıkar (Bağcı, 2024, s. 89-91). "Sarhoş" hikâyesi de bu çizgide değerlendirilebilecek metinlerden biridir.

Hikâye, mahallede "sarhoş" olarak damgalanan, içine kapanık ve toplumla bağı koparmış bir adamın etrafında gelişir. Anlatıcı, bu kişiyi başlangıçta dış görünüşüne göre yargılamak bir gece karanlıkta onunla karşılaşır ve aslında sarhoş olmadığını, yoğun bir korku hâli içinde yaşadığını fark eder. Başkisi, özellikle karanlık ve ölüm düşüncesi karşısında derin bir kaygı duymaktadır. Anlatıcıya çocuklukta sahip olduğu dinî inancını zamanla yitirdiğini, bu kaybın ardından ölüm düşüncesinin zihninde sürekli bir korkuya dönüştüğünü anlatır. Bu süreçte çevresiyle ilişkisini koparmış, insanlardan uzaklaşmış, dünyayı çürüme ve yok oluş fikri üzerinden algılamaya başlamıştır. Gündelik hayatla bağı giderek yitiren başkisi, içsel bir çözüm yaşayarak yalnızlaşır. Hikâye, onun bu korkularla baş edemediğini ifade etmesi ve kısa süre sonra ölüm haberinin verilmesiyle son bulur. Bu yönüyle metin, bireyin inanç kaybı sonrası yaşadığı varoluşsal krizi somut deneyimler üzerinden yansıtır.

"Sarhoş" hikâyesi ilk olarak 1939 yılında *Aramak* dergisinde yayımlanmış, aynı yıl *Anadolu'dan Hikâyeler* kitabında yer almıştır (Bilbaşar, 1939a; 1939b). Hikâyenin "Kendime de dönemiyorum..." (Bilbaşar, 1939b, s. 90) cümlesiyle bitişi, aynı kitapta yer alan "Kendimize Dönebilmek" adlı piyesele tematik bir bağ kurar. Ayrıca hikâyede belirginleşen ölüm korkusu, yazarın *Etrafımızdaki Duvar*¹ (1941) ve *Deniz'in Çağırışı* (Bilbaşar, 1943) romanlarında da benzer biçimlerde görülür (Bağcı, 2024, s. 167). Bilbaşar, varoluşsal tedirginlik ve içe kapanma hâlini ilk kez *Anadolu'dan Hikâyeler*'deki "Sarhoş" ve "Halka" hikâyeleri ile "Kendimize Dönebilmek" adlı piyesinde belirginleştirir. Bu üç metin, tema ve kişi kuruluşu bakımından *Deniz'in Çağırışı* romanına hazırlayıcı bir "çekirdek metin" niteliği taşır.

Araştırmada her ne kadar varoluşçu psikoterapi yaklaşımı çerçevesinde "Sarhoş" hikâyesi ele alınmış olsa da her edebî metnin yazıldığı dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarından bağımsız düşünülmemeyeceği açıktır. Bu nedenle hikâyenin kaleme alındığı 1930'lu yılların sosyopolitik atmosferine kısaca değinmek, metnin anlam dünyasını derinleştirmek açısından önem taşır. Uluslararası ilişkiler literatüründe 1918-1939 yılları arası, yani I. Dünya Savaşı'nın bitip II. Dünya Savaşı'nın başladığı dönem, iki dünya savaşı veyahut iki savaş arası dönem olarak adlandırılmaktadır. Siyasi tarihçi Fahir Armaoğlu ise bu dönemi "Geçici Barış, 1919-1929" ve "Buhranlar ve Barışın Yıkılması 1929-1939" olarak iki farklı tarihsel döneme daha ayırır (Armaoğlu, 1995, s. 151-226; 229-304). Bu dönemde, özellikle Avrupa'da en çok tartışılan mesele, parlamenter demokrasilerin ve meşrutî monarşilerin küresel ölçekte bir savaşın çıkmasını neden engelleyemediğidir. Bu soruya doyurucu bir cevap verilememesi, II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Avrupa'da totaliter ve otoriter rejimlerin hızla güç kazanmasını açıklayan etkenlerden biri olarak görülür. Dönemin yaygın görüşüne göre, parlamenter ve çoğulcu yapılar çöküşlü imparatorluklarda ayrılıkçı hareketleri teşvik etmiş, bu durum da ulusçu eğilimleri güçlendirerek siyasal istikrarsızlığı artırmıştır (Sarica, 1983, s. 243-277).

¹ *Etrafımızdaki Duvar*, 20 Temmuz-2 Eylül 1941 tarihleri arasında *Tasvirî Eşkeâr* gazetesinde tefrika edilmiş, 2025 yılında kitaplaştırılmıştır (Bilbaşar, 2025).

I. Dünya Savaşı sonrasında yapılan anlaşmalar her ne kadar önlerinde “barış” sıfatını taşıyor olsalar da savaşın sebeplerini ortadan kaldırmadıkları gibi savaş sonrası oluşan yeni siyasi konjonktürde özellikle İtalya ve Almanya gibi savaşın mağlup taraflarının galip taraflara karşı bilenmesine de yol açmıştır. İki savaş arası dönemde Finlandiya-İsveç, Polonya-Litvanya, Yunanistan-Bulgaristan arasında siyasi anlaşmazlıklar yaşandığı gibi İspanya’da iç savaş, Çin ve Japonya arasında ise savaş çıkmış, Almanya Versay Anlaşması’nın hükümlerini delerek silahlanmaya başlamış, Avusturya ve Çekoslovakya’yı işgal etmiştir (Çakmak, 2007, s. 70-84).

Küresel gerilimlerin temelinde yer alan hammadde ve pazar arayışlarına, Sanayi Devrimi sonrasında ortaya çıkan ve uzun süredir devam eden uluslararası ekonomik rekabet de eklenince ulus devletlerin giderek içe kapanmaları ve yalnızlaşmaları daha anlaşılır hâle gelir (Uçarol, 2000, s. 523-594; Üçok, 1975, s. 240-274). Genç Türkiye, bu dönemi devletçi ekonomik modelle giriştiği kalkınma projeleri ve komşularıyla yaptığı birtakım saldırmazlık anlaşmalarını imzalamakla geçirmiş, dönemin koşulları düşünüldüğünde bunda epey başarılı da olmuştur (Armaoğlu, 1995, s. 307; Sagay, 1972, s. 229-266). Dönemin ekonomik görünümü, iktisatçı Oktay Yenal tarafından “yüzyılların geri kalmışlığı” şeklinde tanımlanır. Buna göre 1923-1930 yılları arasında halkçı ekonominin temelleri kısmen atılmış, savaşa giden büyük bunalım sonrası süreçte ise bunalımdan devletçi ekonomik modele giden bir atılım yaşanmıştır (Yenal, 2003, s. 21-76). Keyder’e göre ise Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan 1929 bunalımına değin tarım ekonomisi üzerinden dünya ekonomisiyle bütünleşme yolunu denemiş; bölgesel farklılıkları dikkate alarak toprak mülkiyeti, toprak tasarrufu ve tarımda makineleşme noktalarında mevcut kapasitesini artırmaya çalışmıştır (Keyder, 1982, s. 23-67). Ancak savaşın kaybeden taraflarından olan Osmanlıların siyasi mirasçısı olması sebebiyle küresel ölçekte yaşanan bu yalnızlaşmadan da nasibini almıştır. Siyasi ve iktisadi düzlemde yaşanan tüm bu gelişmeler toplumu oluşturan bireylerin ruh hâline de yansımış; yalnızlık, karamsarlık, umutsuzluk ve melankoli kolektif psikolojiyi deyim yerindeyse ele geçirmiştir. Yalnızlık duygusu üzerine bir “duygu tarihi” araştırması kaleme alan Fay Bound Alberti, bu duygu durumunu “tarihsel kuvvetlerin bir ürünü olarak yalnızlık” şeklinde tanımlar ve bu tanım II. Dünya Savaşı arifesinde ve savaşın gölgesinde yaşayan Türk halkının da ruh hâlini veciz şekilde özetler gibidir (Alberti, 2022, s. 58). Savaş tehdidi sebebiyle erkek işgücünün önemli bir kısmının askere alınması tarımsal üretimi düşürmüş, iç piyasada temel gıda maddelerinin teminini hayli zorlaştırmış ve halkı büyük oranda paniğe sevk etmiştir. 19 Şubat 1940’ta yürürlüğe konulan Millî Koruma Kanunu’nun hükümetin uygun gördüğü temel gıda maddelerinin imalini, alım satımını, başkasına devrini ve naklini gerekli gördüğünde sınırlandırabileceğine ilişkin 21. maddesi ise bir süredir devam eden örtük iktisadi tahdidin resmiyete dökmüş hâlidir (*Resmî Gazete*, 1940). Bilbaşar’ın “Sarhoş” hikâyesi, tam da bu karamsar Türkiye ve dünya gündeminin içerisinde kaleme alınmıştır.

“Sarhoş” hikâyesi adını başkişisinden alır². Yazar, özellikle ilk dönem hikâyelerinde anlatılarını kişiler üzerine kurmuş ve genellikle başkişilerin adı ya da lakabını başlık olarak seçmiştir. Bu hikâyede başkişinin isimsiz bırakılması ise metnin anlam katmanlarını derinleştiren bilinçli bir tercihtir. İsim, bireyin toplumsal kimliğini simgelerken ismin yokluğu, karakterin herhangi bir aidiyet bağından yoksun oluşunu ve varoluşsal yabancılaşmasını belirginleştirir. Bu yönüyle başkişi, bireysel bir kimlikten çok, daha genel bir ruh hâlinin simgesel temsilini üstlenir. Kafka’nın *Dava*’sındaki “K.” örneğinde olduğu gibi isimsizlik, bireyin evrensel bir varoluş hâlini temsil etmesine imkân tanır. Bununla birlikte, başkişinin yalnızca “sarhoş” olarak adlandırılması, dönemin toplumsal algısıyla da ilişkilendirilebilir. İsimsizlik, sadece varoluşsal bir anonimleşme

² Bu çalışmada “başkişi” ifadesi, İngilizce “protagonist” kavramının karşılığı olarak tercih edilmiştir. “Kahraman” sözcüğü Türkçede çoğunlukla idealleştirici veya yüceltici çağrışımlar taşıdığı için kullanılmamıştır. Ayrıca hikâyede adı açıkça belirtilmeyen başkişi, eserin başlığına gönderme yapılarak “sarhoş” olarak anılacak; böylece onun bireysel kimliğinden çok temsil ettiği varoluşsal duruma vurgu yapılacaktır.

değil, aynı zamanda toplumun bireyi tanımlama ve sınırlama biçimlerinin bir yansıması olarak da okunabilir. Bu durum, dönemin düşünsel iklimiyle birlikte değerlendirildiğinde daha da anlam kazanır. 1930'lu yıllarda akıl, bilim ve toplumsal fayda merkezli bir modernleşme anlayışının hâkim olduğu Türkiye'de, varoluşsal bir buhran yaşayan ve içsel korkularıyla yüzleşen bu aydın tipi, rasyonel toplum tarafından kolaylıkla anlaşılamaz. Bu nedenle toplum, kendi normlarının dışında kalan ve varoluşsal yük altında sendeleyeni bireyi çoğu zaman çeşitli genelleme etiketlerle tanımlar. Bu bağlamda yazarın "sarhoş" imgesini tercih etmesi, bireyin derin varoluşsal krizinin, toplumsal bakış açısı içinde bir tür bilinç kaybı ya da sapma olarak algılanmasını da yansıtır.

Hikâye boyunca başkişinin korkuları ve felsefi bunalımı ön plandadır. Bu ruh hâli, ölüm, özgürlük, yalnızlık ve anlamsızlık ekseninde değerlendirilebilecek varoluşsal bir çözümü yansıtır. Varoluşçuluk, bireyin ölüm, özgürlük, yalnızlık ve anlam arayışı karşısındaki konumunu merkeze alan bir düşünce geleneğidir. Kierkegaard, Heidegger, Sartre ve Camus gibi düşünürler, insanın varoluşsal kaygılarını farklı boyutlarıyla ele almış; özellikle ölüm bilinci, özgürlük yükü ve anlamsızlık duygusu üzerinde durmuşlardır. Bu felsefi arka plan, 20. yüzyılda psikoloji alanında varoluşçu yaklaşımların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Çalışmada varoluşçu psikoterapiyi sistematik ve kuramsal bir model hâline getiren Irvin D. Yalom'un yaklaşımı esas alınmıştır. Yalom'a göre insanın temel varoluşsal kaygıları ölüm, özgürlük, yalnızlık ve anlamsızlık ekseninde toplanır (Yalom, 2001, s. 14). Bu kaygılar, bireyin yaşam deneyiminde gözlemlenebilir dinamikler olarak ortaya çıkar ve psikolojik çözümün temel belirleyicileri hâline gelir. "Sarhoş" hikâyesinde başkişinin ölüm karşısındaki tedirginliği, toplumsal bağlardan kopuşu, özgürlüğün sorumluluğuyla baş edemeyişi ve yaşamın anlamını sorgulaması, Yalom'un belirlediği bu dört kaygı alanı çerçevesinde incelenmeye elverişlidir.

1. Ölüm

Varoluşçu psikoterapi, ölümün kaçınılmazlığıyla yüzleşmeyi ve bu farkındalık aracılığıyla yaşamı anlamlandırmayı hedefler. Yalom'a göre ölüm korkusu, insanın iç dünyasında merkezi bir konuma sahiptir. Birey bu kaygıyla baş edebilmek için bastırma, yer değiştirme, özel ve dokunulmaz olduğuna inanma ya da dinî inançlara yönelme gibi çeşitli savunma mekanizmaları geliştirir (Yalom, 2001, s. 185). Ölüm bilinci, yaşamın arka planında sürekli hissedilen bir gerilimdir. Bu gerilim kimi zaman yapıcı bir farkındalık yaratarak bireyi daha sahici bir yaşama yöneltebilir; kimi zaman da kaygıyı derinleştirerek ruhsal çözüme yol açabilir (Yalom, 2001, s. 261).

Yalom'un vurguladığı gibi ölüm anksiyetesi ile hayat tatmini ters orantılıdır (Yalom, 2001, s. 332). İçinde bulunduğu âna katılmayan, yaşamla etkin bir ilişki kuramayan bireylerde ölüm kaygısı daha baskın hâle gelir. Geçtan'ın "Dünyada iki tür insan vardır: Yaşayanlar ve yaşayanları seyredip eleştirenler." (1986, s. 116) biçimindeki ayrımı bu durumu özetler. "Sarhoş" hikâyesinin başkişisi de yaşamın akışına katılmayan, dünyayı dışarıdan seyreden ve bu seyir hâli içinde ölüm düşüncesine sapan bir kişi olarak çizilir.

"Sarhoş" hikâyesinde ölüm kaygısı soyut bir düşünce olarak değil; algıyı, bedeni ve insan ilişkilerini dönüştüren bir deneyim olarak yapılandırılmıştır. Bu nedenle metinde ölüm, doğrudan ifade edilen bir kavramdan ziyade algı bozulmaları, çürüme imgeleri ve karanlık metaforu aracılığıyla görünür hâle gelir.

Hikâyede geçen "Parlak sema altında hiçbir şey ebedî değildir." (Bilbaşar, 1939b, s. 90) cümlesi, yaşamın geçiciliğine dair farkındalığın bir yansımasıdır. Sarhoşun "Kurtuluş, ölüme rağmen hayata bağlanmakta idi. Daha doğrusu ölümden kurtulmak için ölümla anlaşmak lazımdı." (Bilbaşar, 1939b, s. 89) sözleri ise ölüm gerçeğiyle bilinçli bir yüzleşme arzusunu dile getirir. Ancak bu "anlaşma" düşüncesi, metnin ilerleyişinde yapıcı bir kabulleniş üretmek yerine giderek genişleyen bir korku ve çözüme yol açar.

Ölüm düşüncesinin yıkıcı biçimde zihne yerleştiği en belirgin sahnelerden biri, başkişinin gündelik gerçekliği "ölüme mahkûm" bir çerçeveden algılamasıdır. Derslikteki öğrenciler ve profesörler ona "ölüme mahkûm hayvanlar" gibi görünür. Halıdaki kırmızı renklerde boğazlanan bir hayvanın gözlerini görmesi, ayakkabıların vahşi hayvanlara dönüşmesi gibi imgeler, ölümün soyut bir fikir olmaktan çıkıp duyuşsal bir gerçekliğe dönüştüğünü ortaya koyar. Doğayla bütünleşme arzusuyla açık havaya çıktığında bile "çürümüş et ve ceset kokusu" duyması, ölüm düşüncesinin algı dünyasını da kuşattığını gösterir.

Yalom'a göre ölüm kaygısı bireyi, yaşamı anlamlandırmaya yöneltebilirken sarhoş bu yüzleşmeden giderek daha derin bir nihilizme sivrulür. Kendini "mezbahadan kaçır gibi" dünyadan soyutlaması, ölüm fikrinin iç dünyası üzerindeki yıkıcı etkisini açığa çıkarır. Aynaya bakarken gözlerindeki akın artması ve yüz kaslarındaki değişiklikleri "sessiz ama korkunç bir cevap" olarak yorumlaması, bu kaçınılmaz sonla yüzleşmenin doğurduğu varoluşsal dehşeti yansıtır.

Sarhoşun zihinsel dalgalanmaları, yaşam ve ölüm arasındaki gelgitlerle belirginleşir. Özellikle yolda karşılaştığı babası nereye gittiğini sorduğunda verdiği "Tımarhaneye, sonra... toprağa..." (Bilbaşar, 1939b, s. 88) cevabı, onun ölüm bilinciyle ne denli kuşatıldığını ve bu bilinç karşısındaki çaresizliğini görünür hâle getirir. Onun ölüm konusundaki takıntısı, insan ilişkilerini de etkiler; âşık olmayı, mutlu bir ilişki yaşamayı istese de korku ve takıntıları buna izin vermez. Bir kadın arkadaşına hissettiklerini şöyle ifade eder:

Biz felsefenin harap ettiği acınacak insanlarız. Her kadının içinde bir iskelet gören adam, aşka yükselebilir mi? Senin şu gençlerin uykusunu kaçırarak kadar parlak sarı saçlarının, kırmızı dudaklarının, güzel, mavi gözlerinin akıbetini şimdiden biliyorum. Dudaklarından kurtlar, göz çukurlarından ölümün karanlığı çıkacak. Bir kadını böyle gören bir göz sevebilir mi? (Bilbaşar, 1939b, s. 86).

Metinde ölüm karşısında çöküşle birlikte kısa süreli bir yaşam isteği de ortaya çıkar. Yaralı köpeğin iki ayağı kalmasına rağmen sürünerek "hâlâ yaşamak isteyen" bir canlı olarak çizilmesi, başkişide hayatın inatçı devamlılığına dair bir sezgi uyandırır: "Her şeye rağmen hayat..." (Bilbaşar, 1939b, s. 89). Ne var ki bu sezgi kalıcılaşmaz; ölüm düşüncesi kısa süre sonra yeniden belirleyici hâle gelir.

Yalom'a göre ölüm anksiyetesi, bireyde farklı korkulara dönüşerek kendini gösterebilir (Yalom, 2001, s. 304). Ölüm kaygısının en yoğunlaşmış biçimi karanlık korkusunda³ somutlaşır. "Karanlık beni yavaş yavaş istila ediyor." (Bilbaşar, 1939b, s. 90) diyen başkişi, fiziksel karanlığın ötesinde ölümün metafizik anlamından kaçmaktadır. Karanlıkta "nefsiyle baş başa kalmak" ifadesi (Bilbaşar, 1939b, s. 82), ölümle yüzleşmenin yarattığı endişeyi ortaya koyar.

Çocukluk döneminde "henüz kirlenmeden ölmek" isteyen başkişinin bu saf ölüm anlayışı, felsefeyle sarsılır. İnançla biçimlenen anlam çerçevesi dağıldıkça ölüm farkındalığı yapıcı bir derinlik kazanmak yerine yıkıcı bir boşluğa dönüşür. İçkiye sığınma, aşka yönelme ya da aile sıcaklığına dönme girişimleri bu boşluğu dolduramaz. Ölüm düşüncesiyle baş edemeyen başkişi, giderek içe kapanır ve yaşamla bağlarını zayıflatır. Böylece ölüm kaygısı, bir son korkusunun ötesine geçerek varoluşsal izolasyonu ve anlamsızlık duygusunu besleyen temel bir etkene dönüşür.

³ Kemal Bilbaşar, "Sarhoş" hikâyesini yazdıktan sonra karanlıktan korkmaya başladığını söylemiştir. Bu yönüyle hikâyedeki karanlık korkusunun, yazarın kişisel deneyimiyle de ilişkili olduğu düşünülebilir. Sait Faik de aynı korkuyu taşıdığını belirterek Bilbaşar'a: "Sarhoş hikâyende tanıttığın kişide biraz kendimi buluyorum. Ben de karanlıktan korkarım. Sen de öylesin galiba." demiştir. Bilbaşar, bu benzerliğin Sait Faik'le dostluklarını pekiştirdiğini dile getirir. Hatta bir yaz tatilinde onu Burgaz Adası'ndaki evine davet eden Sait Faik, annesine Bilbaşar'ı "Benim gibi karanlıktan korkuyormuş." sözleriyle tanıtmıştır (Ay, 1978, s. 16).

2. Özgürlük

Özgürlük, varoluşçu düşüncenin merkezinde yer alan temel kavramlardan biridir. Yalom'un varoluşçu psikoterapi kuramında özgürlük, bireyin varoluşunu şekillendirme kudreti kadar bu sürecin tüm sorumluluğunu üstlenme zorunluluğunu da içerir. Özgürlük, birey için hem bir olanak hem de yoğun bir kaygı kaynağıdır. Yalom'a göre sorumluluk, "kişinin kendi özünü, kaderini, yaşam koşullarını, duygularını ve hatta acı çekişini yarattığının farkında olması"dır (Yalom, 2001, s. 346). Bu nedenle özgürlük, seçme eylemi kadar seçimin sonuçlarını üstlenme sorumluluğunu da içerir.

Özgürlükle sorumluluk arasındaki sıkı bağ, bireyde "zemsizlik" hissine yol açabilir. Yalom'a göre mutlak sorumluluk duygusu, bireyin kendisini evrende temelsiz hissetmesine neden olur. Kişi bu yükten korktuğunda karar vermektan kaçınarak seçimlerini başkalarına, otoritelere veya dış koşullara bırakabilir (Yalom, 2001, s. 364). Benzer biçimde Geçtan, sorumluluğun çoğu zaman toplumsal görevlerle sınırlı görüldüğünü; oysa asıl yükün bireyin kendi varoluşuna karşı taşıdığı sorumluluk olduğunu ve bu yükten kaçmak için çeşitli yollar arandığını belirtir (Geçtan, 1986, s. 70-71). Yalom da insanın kendi dünyasının anlamını kendisinin kurduğunu; bunun da kararlarına ve sonuçlarına karşı mutlak sorumluluk taşımak anlamına geldiğini vurgular (Yalom, 2001, s. 349).

"Sarhoş" hikâyesinde özgürlük-sorumluluk ilişkisi, başkişinin inanç kaybı ve anlam arayışı üzerinden çarpıcı biçimde görünür. Çocukluk ve gençlik yıllarında kendisine sunulan dinî değerleri sorgulaması, bir tür özgürleşme hamlesi gibi görünse de bu kopuş, Yalom'un işaret ettiği biçimde sorumluluk kaygısını tetikler. Başkişi, dinî öğretilerden uzaklaşırken yerine koyabileceği sağlam bir anlam sistemi kuramaz; felsefeye yönelişi bu boşluğu onarma çabasıdır. Ne var ki bu arayış, onu dinginleştirmek yerine daha hassas ve kararsız bir ruh hâline sürükler.

Yalom'un belirttiği gibi birey, sorumluluktan kaçmak amacıyla arzularını bastırabilir ve karar alma süreçlerini dışsal otoritelere devredebilir (Yalom, 2001, s. 364). Hikâyedeki kişinin tekrarlayan davranışları -kitap okurken sayfayı tamamlayamayıp başa dönme zorunluluğu, dolabı defalarca kilitleyip açması, kaldırım taşlarını sayması, ayakkabılarını çamur temizleme demirlerine sürmesi gibi kompulsif ritüeller- bu kaçışın davranış düzeyindeki karşılıkları olarak değerlendirilebilir. Başkişi zihnindeki kaosu dengeleyebilmek için kendi koyduğu kurallara tutunur; fakat davranışları üzerinde dahi kontrol kuramadığını hissettiğinde özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluk ona dayanılmaz gelir. Nitekim "Bu hareketlerimden bir tanesini etrafımdakiler hissetselerdi, beni mutlaka cemiyet içinde yaşama hakkından mahrum ederlerdi." (Bilbaşar, 1939b, s. 88) sözleri hem bu kırılmalılığı hem de toplum bakışı karşısındaki kaygısını açıkça ortaya koyar. Okuma eyleminde bile iç sesin baskısı belirgindir: "Dön, baştan başla" buyruğu ve ardından gelen "Bu bir deli hareketidir, sen iyice sapıttın" (Bilbaşar, 1939b, s. 87) cümleleri, başkişinin hem karar verme kapasitesinin hem de kendine ilişkin güveninin nasıl aşındığını yansıtır. Bu süreç, özgürlükle kurduğu ilişkiyi üretken bir imkân olmaktan çıkararak kısıtlayıcı bir savunma düzenine dönüştürür:

Caddelerde yürümek, tramvay intihap etmek, büyük meydanları tavaf veya kuturlarını çizmek, kenar kaldırımların taşlarını bir atlayarak saymak ve buna benzer bir sürü manasızlıklarla hareketlerimin kösteklenmeye ve az bir zaman sonra tamamen kötürümleşmeye mahkûm olduğumu anladığım zaman nasıl ağladığımı bilerseniz... (Bilbaşar, 1939b, s. 88).

Hikâyede özgürlük-sorumluluk ikilemini açığa çıkaran kritik ifadelerden biri de şudur: "Bunda kanımın da cemiyetin de günahı olsa gerek." (Bilbaşar, 1939b, s. 88). Başkişinin "cemiyet"i sorumlu tutması, yaşadığı çözümlüşün kaynağını dış etkenlere yönelterek kendi payını askıya alma eğilimini gösterir. Yalom'un "zemsizlik" ve "mutlak sorumluluk" bağlamında işaret ettiği savunmalar, burada somut bir biçim kazanır (Yalom, 2001, s. 352): Başkişi, kendi

varoluşunu kurma yükünü taşımakta zorlandıkça sorumluluğu bölüştürmeye, hatta yer değiştirmeye yönelir.

Başkişinin farklı coğrafyalarda ve inanç sistemlerinde sürdürdüğü arayış da özgürlük kaygısının bir başka görünümüdür. "Sur(ı)ye⁴ manastırlarında... Ganj nehrinde yıkandım... Budist mabetlerinde... Fakat ne Buda'nın dev cüsesi ne Ganj'in mukaddes suyu benim içimdeki kara kâbusu kovamadı..." (Bilbaşar, 1939b, s. 90) sözleri, onun sorumlulukla yüzleşmek yerine anlamı dışarıda arayarak kaçış güzergâhları oluşturduğunu düşündürür. Ancak bu sığınmalar sonuçsuz kalır; çünkü Yalom'un vurguladığı gibi özgürlük, bireyin kendi yaşamını üstlenmesini zorunlu kılar ve hiçbir dışsal otorite bu sorumluluğu onun yerine taşıyamaz (Yalom, 2001, s. 438). "Babamın sakallarından süzülen iki damla gözyaşına, anamın ferî kaçmış gözlerine dolan ıstıraba rağmen çıktığım yolda kısa bir an bile avunamadım. Bir an olsun bendeki ikinci beni içimden kovamadım." (Bilbaşar, 1939b, s. 90) ifadesi, bu arayışın bireyde yarattığı yıkımı ortaya koyar.

Özgürlüğün doğurduğu kaygı, metinde zaman zaman suçluluk duygusuyla da birleşir. Yalom'un tanımladığı "varoluşsal suçluluk", bireyin potansiyelini gerçekleştiremediğinde ve "yaşamamış bir hayat" bilinci belirginleştiğinde ortaya çıkar (Yalom, 2001, s. 438-443). Başkişinin "İtiraf ederim ki onların bu zevklerini ve saadetlerini kıskanıyordum. Bir kadının sunabileceği hazı bana haram eden iptilalarımı tel'in ediyordum ve kaybettiğim hazineleri yeni baştan kazanmak istiyordum." (Bilbaşar, 1939b, s. 85) sözleri, hayatla kurulamayan bağın yarattığı eksiklik ve kendine yönelik içsel yükü açığa çıkarır. Yalom'a göre değişim sürecine girebilmek için bireyin önce sorumluluğu üstlenmesi gerekir (Yalom, 2001, s. 454). Ancak "Sarhoş"un başkişisi bu eşiği aşamaz; karar alma ve eyleme geçme alanı, giderek tekrar eden ritüellere ve ertelemeye dönüşür. Böylece özgürlük, onda yaratıcı bir imkân olmaktan uzaklaşarak kaçış ve denetim arayışıyla örülü bir kaygı alanı hâline gelir.

Başkişinin "sarhoş" kimliği de bu kaçışın bir başka biçimi olarak değerlendirilebilir. Sarhoşluk, bilinçli bir özgürleşme hamlesinden çok, özgürlüğün beraberinde getirdiği sorumluluk yükünden geçici bir uzaklaşma alanı üretir. Ayık bilinçle yüzleşilemeyen kaygılar sarhoşluk hâlinde askıya alınmış gibi görünür; böylece kişi, kendi seçimlerinin sonuçlarını üstlenmek yerine bilinç bulanıklığına sığınır. Bu yönüyle sarhoşluk, Yalom'un sözünü ettiği sorumluluktan kaçma savunmalarının metindeki en görünür biçimlerinden biri hâline gelir.

"Sarhoş" hikâyesinin başkişisi, özgürlükle sorumluluk arasında sıkışmış bir birey olarak belirir. Kendi seçimlerini yapabilecek bir bilinç düzeyine ulaşmış görünse de bu seçimlerin sonuçlarını taşıma cesareti gösteremez. Bu çatışma, Yalom'un özgürlük kavramı etrafında şekillendirdiği varoluşsal kaygının hikâyedeki en belirgin yansımalarından biridir.

3. Yalıtım

Yalom, yalıtımı kişilerarası, içsel ve varoluşsal olmak üzere üç düzeyde ele alır. Kişilerarası yalıtım, bireyin başkalarıyla anlamlı bağlar kuramamasına; içsel yalıtım, kişinin kendi duygularından ve arzularından kopmasına; varoluşsal yalıtım ise en temelde hiçbir insanın başka birini bütünüyle anlayamayacağı ve bazı deneyimlerin (özellikle ölümün) kaçınılmaz biçimde tek başına yaşandığı gerçeğine işaret eder (Yalom, 2001, s. 556-561). Bu çerçevede, "Sarhoş" hikâyesinde başkişinin hem toplumla hem de kendi benliğiyle kurduğu ilişkinin neden sürekli bir kopuş ve geri çekilme üzerinden işlediğini gösterir.

Başkişinin "sarhoş" kimliği, yalıtımı bireysel bir ruh durumunun ötesine taşıyarak toplumsal bir konuma dönüştürür. Sarhoş figürü, çoğu zaman ciddiye alınmayan, sözleri mazur görülen ya da hafife indirgenen bir kimliktir. Bu durum başkişinin duygularını dile getirmesine bir alan açarken onu aynı anda güvenilmez ve dışlanmış bir özneye dönüştürür. Böylece sarhoşluk, bir yandan geçici bir söylem serbestliği üretir, öte yandan bu serbestliği tam da "ciddiye

⁴ Orijinal metinde "Surye" şeklinde geçen bu ifade, muhtemelen "Suriye"nin hatalı yazımıdır.

alınmama" üzerinden kurduğu için başkişinin kişilerarası bağ kurma imkânını daha baştan zayıflatır. Bu paradoksal konum, hikâyede yalıtımın toplumsal ve psikolojik katmanlarını birlikte ortaya koyar.

Hikâye, yalıtımın daha ilk cümlede kurulduğu bir atmosferle açılır: "O garip adamı bütün semt tanır"; ancak bu "tanıma", başkişinin iç dünyasına temas etmeyen, yalnızca dış görünüş ve söylentiler düzeyinde kalan yüzeysel bir bilgidir. Mahallelinin çocuklar aracılığıyla onu damgalaması ve dışlaması ("sar-hoş" diye tempo tutmaları, taş atmaları) başkişinin kişilerarası yalıtımını derinleştirir; dahası onu ilişkiye değil kaçışa zorlayan bir toplumsal çevre üretir. Karakolda "sarhoş" ve "deli" diye aşağılanması, bu dışlama mekanizmasının kurumsal düzeyde yeniden üretildiğini gösterir. Başkişinin "Ben deli miyim? Allah bilir..." (Bilbaşar, 1939b, s. 82) sözü ise, toplumsal etiketlenmeye verilen bir tepkinin ötesinde benliğine duyduğu güvenin sarsıldığını ve içsel bir bölünmenin ortaya çıktığını düşündürür.

Metin boyunca başkişinin yalıtımı, yalnızca insanlarla ilişki kuramamasıyla sınırlı kalmaz; kişinin kendisiyle kurduğu bağ da çözülür. "Hiç kimse içimde olanları fark etmiyordu" (Bilbaşar, 1939b, s. 87) cümlesi, anlaşılma duygusunu merkezileştirirken "Her şeyden ve herkesten kaçıyordum" (Bilbaşar, 1939b, s. 88) ifadesi yalıtımın bilinçli bir geri çekilme stratejisine dönüştüğünü işaret eder. Başkişinin kendini "yabancı bir neslin ve yabancı bir dünyanın mahsulü" (Bilbaşar, 1939b, s. 85) gibi konumlandırması, aidiyet kaybının kalıcı bir kimlik algısına dönüştüğünü düşündürür. Kişi artık çevresiyle birlikte kendi yaşantısına da "dışarıdan" bakmaktadır. Bu yönüyle başkişinin toplumla kuramadığı bağ ve gündelik değerler karşısındaki mesafeli tavrı, Albert Camus'nün *Yabancı* romanındaki Meursault karakterini hatırlatır. Bununla birlikte "Sarhoş"taki yalıtım, toplumsal normlara kayıtsızlıkla sınırlı kalmaz; Yalom'un tanımladığı biçimde içsel ve varoluşsal düzeyde derinleşen bir kopuşa dönüşür.

Başkişinin toplumsal ilişkilerinde hissettiği yalnızlık, aile bağlarında da benzer biçimde ortaya çıkar. Geçmişteki huzuru yeniden yaşama arzusu, onun şu sözlerinde açıkça görülür: "Bana hatıraların zevkini, sofranın başındaki iştihayı ve güneşte uyuklamanın hazzını iade edin." (Bilbaşar, 1939b, s. 89). Ne var ki geçmişe dönüş artık mümkün değildir; bu farkındalık onu daha da derin bir yalnızlığa sürükler. Ailesiyle tam anlamıyla iletişim kuramaması, varoluşsal krizlerin ne denli bireysel ve paylaşılması güç bir deneyim olduğunu gösterir.

Bir süreliğine ailesinin yanına, çocukluk evine dönen sarhoş, burada da yabancılaşmayla karşılaşır. Eski odasına girdiğinde çocukluğu ile yüzleşip "Sen artık ben değilsin" (Bilbaşar, 1939b, s. 88) demesi benliğin zaman içinde geçirdiği dönüşümü ve bu dönüşüm karşısında duyulan kimlik krizini yansıtır. Sarhoşun çocukluk döneminde dinden kopmamaya çalışması ve kadınlara bakmaktan bile kaçınması, onda derin bir kişisel izolasyon yaratır. Annesinin yüzüne, gözlerine bile dikkatle bakmadığını ve bu nedenle onu "sıcak bir sevgiyle sevmeyi" fark etmesi, insanlarla sağlıklı bağlar kuramadığının işaretidir. Ancak yetişkinlik döneminde, dinin sunduğu anlam kaybolunca bu kişisel izolasyonun ardındaki sığınaklar da yok olur ve kişi derin bir yalnızlık duygusuna kapılır. Yalom'a göre, insanın en büyük kaygılarından biri yalnız olduğu gerçeğini kabullenmekte zorlanmasıdır. Bu hikâyede de başkişi, bu gerçekle yüzleştiğinde sarsılır.

Bireyin topluma yabancılaşma süreci, onun başkalarıyla kurduğu ilişkilerde çelişkili duygular yaşamasına da zemin hazırlar. Geçtan, kaygılı bireylerin bu çelişkisini şöyle tanımlar: "Kaygılı insan kaygılarına katılmayan kişilere karşı bir yandan kızgınlık yaşar ve onları kendisini ciddiye almamakla suçlarken öte yandan kendisiyle birlikte sürüklenmedikleri için onlara saygı ve güven duyar" (Geçtan, 1986, s. 63). Hikâyede de benzer bir içsel çelişki göze çarpar. Sarhoş, bir yandan "Karanlıktan korkmaya ne mutlu" (Bilbaşar, 1939b, s. 82) diyerek korkusuz insanlara hayranlık duyar, diğer yandan toplumun günlük, sıradan meşguliyetlerini küçümseyerek onlara yabancılaşır. Bu yaklaşımı, onun bir yandan onlara ait olma isteğini, öte yandan derin bir aidiyet yitimini yansıtır.

"Sarhoş"un başkişisi Yalom'un tanımladığı üç yalıtım birlikte deneyimler: kişilerarası yalıtım (dışlanma, etiketlenme, ilişki kuramama), içsel yalıtım (benlikle çatışma, iç konuşmalarla bölünme) ve varoluşsal yalıtım (anlaşılmama ve tekillik duygusu). Bu çok yönlü yalıtım, hikâyede yalnızlığın toplumsal bir sonuç olmaktan çok varoluşsal çözülüşün temel dinamiği hâline geldiğini ortaya koyar.

4. Anlamsızlık

İnsanın varoluşuyla birlikte taşıdığı en temel sorulardan biri, hayatın bir anlamı olup olmadığıdır. Anlam arayışı, bireyin yalnızca biyolojik varoluşla yetinmeyip yaşamına yön vermeye, amaç ve değerler belirlemeye çalışmasını ifade eder. Ancak bu ihtiyaç her zaman kolay karşılanmaz; birey, evrenin nihai bir amacı olup olmadığı sorusu karşısında derin bir belirsizlik ve kaygı yaşayabilir. Geleneksel toplumlarda din, aile ve kültür gibi yapılar bireye hazır anlam çerçeveleri sunarken modernleşmeyle birlikte bu ortak çerçeveler zayıflamış, bireyin kendi yaşamına anlam kazandırma sorumluluğu daha belirgin hâle gelmiştir.

Viktor Frankl, anlam arayışını insanın temel motivasyonu olarak görür. Nietzsche'nin "Yaşamak için bir nedeni olan, her türlü nasıla katlanabilir" sözünü aktaran Frankl (2022, s. 109), anlamın üç yolla keşfedebileceğini belirtir: Üretim ya da iş yoluyla; bir şeyi deneyimleyerek veya biriyle ilişki kurarak ya da kaçınılmaz ızdıraba karşı takınılan tutum aracılığıyla. Ona göre anlam, icat edilen değil keşfedilen bir olgudur. Yalom ise anlamın bireyin kendi ihtiyacından doğduğunu belirtir (Yalom, 2001, s. 705-706). Bu ihtiyacın karşılanma yolları, varoluşçu düşünürlerin farklı yönelimlerine zemin oluşturur: Kierkegaard bunu imanla, Camus saçma karşısında bilinçli bir başkaldırıyla, Sartre özgürlük ve sorumlulukla, Frankl ise değerlerin keşfiyle açıklamıştır. Yalom'un ifadesiyle birey yaşamını anlamlı kılmak için "kendini adama", "yaratıcılık" ve "kendini aşma" gibi yönelimler geliştirebilir (Yalom, 2001, s. 692).

Yalom'a göre anlamsızlık, insanın dünyada "hazır" bir anlam bulma arzusuyla evrenin bu arzuya verdiği sessizlik arasındaki gerilimde belirir. Bu nedenle anlamsızlık çoğu zaman "anlam yok" düşüncesinden ziyade anlam kurma kapasitesinin zayıflaması ve bireyin kendi yaşamına bir "neden" bulamaması biçiminde deneyimlenir (Yalom, 2001, s. 705-706). Bu yönelimlerin eksikliği, bireyin kendi yaşamına bir anlam zemini kuramamasına yol açar.

"Sarhoş" hikâyesinde başkişinin hissettiği anlamsızlık, çocukluk inançları ile yetişkinlikteki felsefi sorgulamalar arasındaki kopuşla başlar. Eskiden sahip olduğu kesin inançların yerini yeni ve tatmin edici bir düşünce sistemi alamamıştır. Dine yönelmiş, ardından felsefe ve ilahiyata başvurmuş; ancak hiçbirinde huzur bulamamıştır. "Allah'ı kaybetmişim" cümlesi, varoluşsal krizin merkezine Tanrı inancının kaybını yerleştirir. Bu kayıp, kişinin kendilik duygusunu taşıyan metafizik dayanakların çözülmesi anlamına gelir. Başkişinin hakikate ulaşma çabası, beklenen teselliye sağlamaz; aksine şüphe ve korkularını derinleştirir. Nitekim "Bütün felsefe mektepleri bu şüphe ve korkudan kurtulmak için uydurulmuş tesellilerden başka bir şey değildir" (Bilbaşar, 1939b, s. 84) ifadesi, anlam arayışının umutsuz bir döngüye dönüştüğünü gösterir.

Anlamsızlığın başkişide aldığı biçim çoğu yerde kendini suçlama ve değersizleşme şeklinde belirir. "Ben saçma bir adamım" (Bilbaşar, 1939b, s. 82) ifadesi, öznenin kendisini anlam üretme kapasitesinden yoksun biri olarak konumlandığını gösterir. Bu yönüyle "saçma", yaşamı taşıyacak bir anlam zemini bulamamanın özeti hâline gelir. Kulübede söylediği "Bu aydınlık içime dolan karanlığı çabuk dağıtır" (Bilbaşar, 1939b, s. 85) cümlesi, ışığın fiziksel olmaktan çok simgesel bir güven işlevi gördüğünü düşündürür. Anlam krizinin derinleştiği noktada başkişi, Yalom'un sözünü ettiği türden bir "uyuşturma"ya başvurarak boşluğunu alkole bastırmaya çalışır.

Sarhoşun ölüm korkusunu bir tür hastalık olarak nitelemesi ve kendisini "saçma" diye damgalaması, Camus'nün saçma kavramıyla örtüşür. Ancak bu durum, bireysel bir bunalım olarak kalmaz; dönemin aydın problemlerine özgü bir açmazı da yansıtır. 1940'lı yıllarda modernleşmenin

yarattığı değer boşluğu, bireyi yabancılaşma ve uyumsuzlukla baş başa bırakmıştır. Peyami Safa, Tanpınar ve Sabahattin Ali gibi yazarların eserlerinde görülen tatminsiz aydın tipleri, bu ortak varoluşsal sıkışmışlığın farklı yüzlerini ortaya koyar. Dolayısıyla hikâyedeki anlamsızlık hem bireysel inanç kırılması hem de dönemin entelektüel atmosferiyle ilişkilidir. Başkişinin yaşadığı krizi "Benim neslimden olanların felaketleri gibi" (Bilbaşar, 1939b, s. 84) sözleriyle bir kuşak deneyimi olarak dile getirmesi, anlam kaybının zihniyet iklimine bağlı yönünü açığa çıkarır. Bununla birlikte hikâye, bu çerçeveyi tarihsel çözümlenmelerle değil, öznenin iç sesiyle kurar. Anlamsızlık anlatı içinde büyüyen bir boşluk olarak biçimlenir.

Rollo May'ın belirttiği üzere, bireyin yaşam üzerinde etkisiz olduğuna inanması ve amaç duygusunu yitirmesi, içsel boşluğu derinleştirir (May, 2023, s. 27-29). Sarhoşun dünyada herhangi bir değişim yaratamayacağını düşünmesi ve giderek duygularından uzaklaşması, bu çerçevede okunabilir. Bu durum, Yalom'un anlam kaybı olarak kavramsallaştırdığı varoluşsal krize de karşılık gelir (Yalom, 2001, s. 753). Ölümle ilgili düşünceleri de yaşadığı varoluşsal boşluğu pekiştirir. "Nereden geldiğini bilmeden, birdenbire oluşun ve gene birdenbire yok olmanın felaketini izah edemediğim için kendimden de şüphe ediyordum" (Bilbaşar, 1939b, s. 84) ifadesi, ölümün kaçınılmazlığı karşısında duyulan ontolojik kaygıyı belirginleştirir. Yalom, ölüm farkındalığının yaşamı daha bilinçli kılacak bir imkân olduğunu belirtir; ancak sarhoş için bu farkındalık dönüştürücü bir etki yaratmaz, yıkıcı bir deneyime dönüşür. Sartre'ın özgürlük sorumluluğunu üstlenmediği gibi Camus'nün bilinçli başkaldırısını da benimsemez; bu nedenle ölüm bilinci, varoluşu derinleştiren bir imkân olmaktan uzaklaşarak bunalımı ağırlaştırır.

Sartre'ın *Bulantı* romanında olduğu gibi, "Sarhoş"ta da kriz ani bir kırılma şeklinde değil, yavaş ve sinsi biçimde yerleşen bir bilinç durumu olarak gelişir. Bu bağlamda anlamsızlık, tekil bir olayın sonucu olmaktan ziyade zaman içinde derinleşen bir varoluş hâline dönüşür. Gündelik hayatın sıradanlığına duyulan özlem ve başkalarının "normal" yaşayabilmesine imreniş, her iki karakterde de ortak bir aidiyet arzusunu belirginleştirir.

Anlam zemininin çözülmesi, başkişiyi kişilerarası kopuşa da sürükler. Çevresiyle kurduğu bağlar zayıfladıkça kendi iç dünyasına kapanır ve gerçeklikle arasındaki mesafe artar. "Delilik ve akıl arasındaki ince çizgi"de yürüdüğünü hissetmesi, zihinsel çözülmeye eşlik eden toplumsal yargı baskısına da işaret eder. "Muvazene" kurma çabası, varoluşsal krizi gizleyerek makul görünme arzusuyla iç içedir. Böylece anlamsızlık, öznenin hem kendisiyle hem de başkalarıyla kurduğu ilişkinin aşınmasına dönüşür.

Anlam kaybı, bireyin kendi benliğine de yabancılaşmasına yol açar. "Bilmediğim şey bildiklerimi mahvediyor baba..." (Bilbaşar, 1939b, s. 88) ifadesi, eski anlam çerçevelerinin çözülmesiyle oluşan bilinç dağılmasını ve varoluşsal çıkmazı ortaya koyar. Hikâyenin sonunda dile getirilen "Kaybettiklerimi kazanacağım" sözü, bir yeniden inşa arzusunu gösterse de bu yönelim kalıcı bir dönüşüme evrilmez. "Ben bu karanlığı yenme yolunda küçük aydınlığımı da mahvettim, artık kendime de dönemiyorum." (Bilbaşar, 1939b, s. 90) cümlesi, anlam krizinin benlik bütünlüğünü zedelediğini gösterir. Böylece anlamsızlık, düşünsel bir sorgunun ötesine geçerek öznenin kendine dönüş imkânını yitirdiği bir varoluş deneyimine dönüşür.

Sonuçta "Sarhoş" hikâyesinde anlamsızlık, inanç yitimiyle başlayan; felsefe, ilişki ve kaçış denemeleriyle derinleşen; en sonunda da "kendine döneme" formuna dönüşen çok yönlü bir varoluşsal deneyimdir. Yalom'un anlamı yaşamı taşıyan yönelimler üzerinden okuyan çerçevesi, hikâyedeki krizin yalnızca düşünsel bir sorgu değil, yaşamı kurma kudretinin aşınması olduğunu göstermeye imkân tanır.

Sonuç

Kemal Bilbaşar'ın "Sarhoş" adlı hikâyesi, bireyin varoluşsal temelli kaygılarını derinlemesine işleyen psikolojik ve felsefi boyutları güçlü bir edebî metin olarak öne çıkar.

Hikâyenin başkişisi, modern insanın yalnızlık, anlamsızlık, ölüm ve özgürlük karşısında yaşadığı ruhsal bunalımları temsil eder. Irvin D. Yalom'un varoluşçu psikoterapi kuramından yararlanılarak yapılan çözümlenme ise hikâyedeki karakterin varoluşsal sıkışmışlığını ve içsel çatışmalarını anlamak için verimli bir kavramsal çerçeve sunar. Bu yaklaşım, edebî metinlerin salt estetik bir değerle sınırlı kalmayıp aynı zamanda felsefe ve psikolojiyle kesişerek insan deneyiminin en temel sorunlarına dair güçlü bir sorgulama alanı açtığını da gösterir.

Hikâyede ölüm, başkişinin deneyimini belirleyen temel kaygı alanıdır; karanlık korkusu, halüsinasyonlar ve fiziksel çöküntü bu kaygının somut yansımalarıdır. Özgürlük, bireyin inanç sistemleriyle yaşadığı çatışma üzerinden şekillenirken seçim yapma sorumluluğu karşısında duyduğu baskı çeşitli takıntılarla bastırılmaya çalışılır. Yaltım, hikâyede bireyin toplumdan dışlanmasıyla sınırlı kalmaz; en yakın çevresiyle ve kendi benliğiyle kurduğu bağların çözülmesi biçiminde de tezahür eder. Bu yalnızlık, sosyal bir eksikliğin ötesinde varoluşun yapısal bir boyutu olarak belirir. Anlamsızlık duygusu ise inanç kaybıyla başlayarak ne felsefi ne de dünyevi sistemlerde tatmin bulabilmesi nedeniyle derinleşir ve başkişiyi giderek varoluşsal bir boşluğa sürükler. Bu temalar, bireysel bir krizi aşarak 1930'ların sonlarında değer kırılmalarının yoğunlaştığı bir dönemde modern bireyin deneyimlediği ortak kaygıları da somutlaştırır. Dolayısıyla "Sarhoş", yazıldığı dönemin zihniyet dünyasını yansıtırken aynı zamanda evrensel varoluşçu sorgulamalarla da kesişmektedir.

Bilbaşar'ın başkişiyi isimsiz bırakması ve onu "sarhoş" imgesiyle sunması, bu varoluşsal çözümlenmenin hem bireysel hem de toplumsal boyutunu görünür kılar. Bireyin içsel krizi, toplum tarafından anlaşılacak yerine basit bir etiketle açıklanır; böylece varoluşsal sorgulama, toplumsal bakış açısı içinde bir tür sapma ya da bilinç kaybı olarak algılanır. Bu durum, modernleşme sürecinde akılcı ve normatif değerlerin öne çıktığı bir toplumda, bu değerlere uyum sağlayamayan bireyin nasıl görünmezleştiğini de ortaya koyar. Bu yönüyle "Sarhoş", bireyin içsel çöküşünü anlatırken aynı zamanda modernleşme sürecinde geleneksel anlam kaynaklarının kaybıyla karşı karşıya kalan bir neslin ruh hâlini de yansıtan bir metindir. 1939 yılında yayımlanan hikâye, küresel ölçekte savaş tehdidinin, ekonomik sıkıntıların ve ideolojik kırılmaların yoğunlaştığı bir dönemde kaleme alınmış; bu atmosfer, metinde varoluşsal kaygılar üzerinden karşılık bulmuştur. Batı'da bu yıllarda Sartre ve Camus gibi düşünürlerin öncülüğünde yükselen varoluşçuluk, özgürlük, ölüm, yalnızlık ve anlamsızlık gibi kaygıları merkeze almış; kısa sürede edebiyat ve düşünce dünyasını etkilemiştir. Bilbaşar'ın hikâyesinde de aynı temaların güçlü bir biçimde işlenmesi, bu felsefi atmosferin Türk edebiyatındaki erken yankılarından biri olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla "Sarhoş", bir bireyin ruhsal çözümlenmesini aşarak insana özgü varoluşsal sancıların edebiyat aracılığıyla ifade edildiği bir hikâyedir. Hem evrensel varoluşçu sorulara kendi tarihsel bağlamı içinde cevap arayan hem de modernleşme süreciyle sarsılan bir kuşağın kimlik ve anlam arayışını dile getiren edebî bir metindir.

Sonuç olarak "Sarhoş" hikâyesi varoluşsal kaygıların edebî temsili açısından önemli bir örnektir. Yalom'un kuramı bu temsilleri açıklamak için anlamlı bir çerçeve sunmakta bireyin psikolojik çözümlenmesinin hem felsefi hem de psikolojik düzlemde anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Bilbaşar'ın bu metni, bireyin özgürlük, ölüm, yalnızlık ve anlamsızlık karşısındaki çıkmazlarını işleyerek varoluşun temel kaygılarını yansıtır. Sait Faik'in 1940'lardan itibaren bunalan insanı konu alması, sonraki 1950 kuşağı yazarlarının varoluşçu temaları yoğun biçimde işlemelerine zemin hazırlamıştır. Peyami Safa'nın ve Tanpınar'ın romanları da bireyin kimlik ve anlam arayışlarını gündeme getirmiştir. Ancak bu temaların Türk edebiyatında belirgin bir yönelim hâline gelmesi 1950 kuşağıyla gerçekleşir. Bu açıdan "Sarhoş", 1939 yılında kaleme alınmış erken bir örnek olarak Türk edebiyatında varoluşsal temaların gelişimini anlamak açısından önem taşır.

Kaynaklar

- Alberti, F. B. (2022). *Yalnızlığın biyografisi: Bir duygunun tarihi* (E. Kılıç, Çev.). Albaraka Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1995). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. Alkım Yayınevi.
- Ay, B. (1978, Ekim). Kemal Bilbaşar. *Varlık*, (853), 16.
- Bağcı, M. (2023). *Kemal Bilbaşar: Eğitime ve sanata adanmış bir hayat*. Platanus Publishing.
- Bağcı, M. (2024). *Bir hikâyeci ve romancı olarak Kemal Bilbaşar*. Paradigma Akademi Yayıncılık.
- Bilbaşar, K. (1939a, Nisan). Sarhoş. *Aramak*, (1), 23-32.
- Bilbaşar, K. (1939b). Sarhoş. *Anadolu'dan hikâyeler* (ss. 81-90). Türkiye Basımevi.
- Bilbaşar, K. (1941, 20 Temmuz-2 Eylül). Etrafımızdaki duvar. *Tasvirî Efkâr*.
- Bilbaşar, K. (1943). *Denizin çağırışı*. Yurt ve Dünya Kültür Yayınları.
- Bilbaşar, K. (2025). *Etrafımızdaki duvar* (E. Gökşen, Haz.). Can Yayınları.
- Çakmak, H. (2007). *Avrupa güvenliği*. Platin Yayınevi.
- Frankl, V. E. (2022). *İnsanın anlam arayışı* (Ö. Yılmaz, Çev.). Okuyan Us Yayınevi.
- Geçtan, E. (1986). *İnsan olmak: Varoluşun bireysel ve toplumsal anlamı*. Adam Yayınları.
- Keyder, Ç. (1982). *Dünya ekonomisi içinde Türkiye (1923-1929)*. Yurt Yayınları.
- May, R. (2023). *Kendini arayan insan* (K. Işık, Çev.). Okuyan Us Yayınevi.
- Resmî Gazete*. (1940, 26 Ocak). *Millî korunma kanunu*.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/4417.pdf>
- Sagay, R. (1972). *XIX. ve XX. yüzyıllarda büyük devletlerin yayılma siyaseti ve milletlerarası önemli meseleler*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarıca, M. (1983). *Siyasal tarih*. Ar Basım Yayın ve Dağıtım.
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi tarih*. Filiz Kitabevi.
- Üçok, C. (1975). *Hukuk fakülteleri için siyasi tarih (1789-1960)*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Yalom, I. D. (2001). *Varoluşçu psikoterapi* (Z. İ. Babayiğit, Çev.). Kabalıcı Yayınevi.
- Yenal, O. (2003). *Cumhuriyet'in iktisat tarihi*. Homer Kitabevi.